

ALEVİ-BEKTAŞI GELENEĞİNDE ŞİİR YAZAN ANTEPLİ TEKKE ŞAİRLERİ

(The Dervish Lodge Poets from Antep who writes poetry in the tradition of Alevite-Bektashi)

Halil İbrahim YAKAR*

ÖZET

Divan edebiyatı ile halk edebiyatı arasında duran fakat muhteva ve nazım şekilleri bakımından divan edebiyatına daha yakın olan tekke edebiyatı, tasavvufî anlam içeriğini kaybetmeden XX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Alevi-Bektaşî şiir geleneği tekke edebiyatı içinde değerlendirilmektedir. Alevi-Bektaşî şiir geleneğine ait örnekler özellikle XIX. yüzyılda Antep'te bir hayli fazladır. Antepli Alevi-Bektaşî şairlerin şiirlerindeki ortak bileşen hep kültür birliği olmuş, şiirler günümüz Alevilik taassubundan çok uzakta bir üslupla kaleme alınmıştır. Ayıran değil birleştiren bir şiir edası manzumelere yansımıştır. Alevi-Bektaşî düşünce sistemi içinde yetişen şairler -bazı Bektaşî şairlerinde görüldüğü üzere- aşırıya kaçmadan ve İslâm'ın itikadî unsurlarına ters düşmeden şiirler kaleme almışlardır. Bu makalede, Alevi-Bektaşî geleneğine göre şiir yazan Antepli tekke şairlerinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tekke Edebiyatı, Antep, Divan Şairleri, Divan Şiiri.

ABSTRACT

Tekke Literature, which stands between Ottoman and Folk Literature although it is closer to Ottoman Literature for its contend and verse forms, existed until XX. century without losing its mystical contend. Alevite-Bektashi poetical tradition is accepted within Tekke literature. This tradition was very rich in Antep especially in XIX. century. The common point in Alevite_Bektashi poems has always been unification of culture and this poems has been written down in a manner that is far away from fanaticism of today's Alevites. The manner of the poems was unifying one, not a discriminating one. Alevite-Bektashi poets wrote their poems in moderation- as seen in some Bektashi poets- and structured these poems without damaging the Islamic beliefs as well. In this article, I will talk about the poets of Antep who wrote their poems according to Alevite_Bektashi tradition.

Key words: Tekke Literature, Antep, Poets of the Ottoman Classical School (Divan Poets), The Ottoman Classical School Poems (Divan Poems)

A. Giriş

Geniş bir alana yayılmış Osmanlı coğrafyasında yerleşim birimlerinin nüvesini oluşturan şehir merkezleri, siyasî tarihin kendine olan ihtiyacı oranında tarihteki yerlerini almışlardır. Türk kültürünün Anadolu'daki şekillenmesinde Antep'in önemli bir yeri vardır. Güneydoğu Anadolu'nun bugün de en önemli kentlerinden biri olan Gaziantep, tarih boyunca stratejik bir konuma sahip olmuştur. Doğuda İran, güneyde ise Araplar ile asırlarca yakın siyasî ve

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
yakar@gantep.edu.tr

kültürel etkileşim içinde olan şehir, Türk olma vasfını kaybetmeden yüzyıllar boyu kendi siyasî ve kültürel varlığını sürdürmüştür. Coğrafi konum itibariyle Antep, Ortadoğu'da merkezî bir mevkidedir. Kuzeyden güneye, doğudan batıya giden ana yollar Antep'te kesişmektedir. Bu özellik şehri bir ticaret merkezi durumuna getirmiştir. İpek Yolu'nun Antep'ten geçmesi de kentin ticarî hayatını her zaman canlı tutmuştur. Halep şehrinde sonra Antep, gerek Selçuklular gerekse de Memlûklular ve Osmanlılar döneminde Anadolu'nun nüfusu en fazla olan şehirlerinden biri olmuştur. Tarih boyunca bulunduğu stratejik konum itibariyle hem siyasî hem de iktisadî ve ticarî açıdan önemli bir merkez olan Antep, buna paralel olarak bir kültür muhiti olma vasfını kazanmış ve bunu uzun yıllar muhafaza etmiştir. Şehrin kültürel zenginliği de her dönemde artan bir birikimle yıllar boyu devam etmiştir.

Osmanlı toplumunda yazılı kültürün gelişmesinde şehir hayatının önemli bir işleve sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle yazılı edebî metinler; belli bir eğitim sürecinden geçmiş, o alanda söz söyleyebilecek duruma erişmiş bir bilgi birikimi gerektirdiği için, yerleşik düzenin olduğu şehir kültürüne ve şehri kültürel yönden besleyen alt etmenlere ihtiyaç duymaktadır. Divan edebiyatı alanında eser ortaya koyabilecek şahsiyetlerin, şehrin bu eğitim ve kültür imkânlarından faydalanmaları gerekmektedir. Divan edebiyatının tasavvufî boyutu da belli bir gelenek altyapısının olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu iki özellik, yerleşik yaşamın sosyal ve kültürel aktivitelerinden olan medrese ve tekke kültürüne ihtiyaç duymaktadır. Antep eski dönemlerde, medrese ve tekkeleriyle şair ve mutasavvıfların yetişmesine zemin hazırlamıştır. Kültürel ortamının gelişmesinde bu faktörler etkin olmuştur.

Antep, bilimsel ve kültürel zenginliğinden dolayı –Türk-İslam uygarlığının eski dönemdeki önemli merkezlerinden olan Buhara'dan hareketle- kaynaklarda *Küçük Buhara* diye anılmıştır. H.762/ M.1360 yılında Antep'te doğan Bedrettin Aynî, *İkdü'l-Cumân fi Târîh-i ehlü'z-zamân* adlı meşhur tarihinde doğduğu şehri anlatırken, ilim müesseselerinin ve âlimlerinin çokluğundan, buraya Küçük Buhara dendiğini kaydeder. Aynî, XIV ve XV. yüzyıllarda Antep'te 15 medresenin bulunduğunu ve birçok ilim adamının bu şehirde toplanmış olduğunu belirtir. Evliya Çelebi (Zıllioğlu, 1984: 146), XVII. yüzyılın ikinci yarısında yedi Darü'l-Hadis'in varlığından bahseder. XVIII. yüzyılda Antep'te 8 medresenin mevcut olduğu bilinmektedir(Çınar, 1999:173). Medreselerin kaldırıldığı 1924 yılında Antep'te 18 medresenin bulunması, şehrin ilim ve kültür hayatı bakımından ne kadar canlı olduğunu ortaya koymaktadır(Yener, 1958:6; Güzelbey: 1943:12-13).

Eski edebiyatımızın biyografik kaynaklardan olan şuarâ tezkirelerinde şahıslardan bahsedilirken -çok az istisna olmakla birlikte- muhakkak o şairlerin doğum yerleri de verilmiştir. Tezkireler toplu olarak incelendiği zaman ortaya çıkan şehirlerdeki şair istatistiklerinin bize, bir şehrin kültürel ve sanatsal etkinlik bakımından Osmanlı kültür hayatındaki gücünü ortaya koyan önemli ipuçları verdiği görülmektedir. Yine pek az istisna hariç tutulursa; bir şehrin gerek konumu ve stratejik durumu, gerekse kültürel faaliyetleri bir paralellik arz etmektedir. Siyasî anlamda şehir ne kadar kuvvetli ise bir süre sonra aynı ağırlığın kendini kültürel alanda da hissettirdiği görülmektedir.

Tezkireler üzerine önemli araştırmaları olan Mustafa İsen, Osmanlı coğrafyasında şair yetiştiren illeri ortaya koyduğu çalışmasında (İsen, 1997: 64 v.d), Anadolu sahasında yazılmış 27 tezkireyi tarayarak meydana getirdiği bilimsel istatistiğe göre; 211 yerleşim merkezi arasında Antep, yetiştirdiği 26 şairle 11. sırada yer almaktadır. İsen, makalesinde, bu durumu açıklamakta güçlük çektiğini söylemektedir. Antep'e Küçük Buhara denmesinin sıradan bir adlandırma olmadığını ispatlayan bu çalışma, Antep'in tarih boyunca kültürel yönden oldukça zengin bir birikime sahip olduğunu teyit etmektedir. Antep, Osmanlı coğrafyasında yetiştirdiği şair bakımından özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda söz sahibi olmuş, Osmanlı devletinin kültür politikasına tesir etmiş şehirler arasında önemli bir merkez durumundadır.

Mustafa İsen'in yaptığı araştırma üzerine bizim de; son klâsik tezkire yazarı Fatin'den sonra yazılmış biyografi özelliği gösteren eserlerle Antep'te yayınlanmış mahalli kaynaklı çalışmaları incelememiz ve haklarında herhangi bir araştırma yapılmadığı için kayıtlara girmeyen, fakat özel kütüphanelerde bulunan mecmua, cönk, divançe ve divanlarda geçen şairleri de taramamız sonucu Antepli divan şairlerinin sayısı 114 gibi büyük bir rakama ulaşmıştır¹. Bu makale çerçevesinde, tespit ettiğimiz divan şairleri içerisinde, Alevi-Bektaşî geleneğine mensup Antepli tekke şairlerinden bahsedilecektir².

B. Antepli Alevi-Bektaşî Şairler

¹ *Antepli Divan Şairleri* adlı çalışmamız yakında yayımlanacaktır.

² Antep'te; Dedemoğlu, Bezmî İmam Dede, Kuru Haral (Doğanpınar), Köylü Haydar Dede, Pir Doğan ve Hicranî gibi Alevi-Bektaşî meşrepli olup halk edebiyatı tarzında şiir yazan halk ozanları da mevcuttur. Konumuz tekke edebiyatı alanında şiir yazan şairler olduğu için, anılan bu şahsiyetleri incelememize dâhil etmedik.

Klasik Türk şiiri estetik anlayışının XIX. yüzyılda bittiği var sayılsa bile tezahürlerinin az da olsa XX. yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir. Edebiyat tarihinin dönem noktalarını belirleyen “Büyük” şairleri bir tarafta tutarsak, taşrada hüküm süren şiir estetiği ve anlayışında “Divan şiiri izleri”nin XX. yüzyıla kadar devam ettiği, bu sahada yapılan çalışmalarda açıkça görülmektedir. Divan edebiyatı ile halk edebiyatı arasında duran; fakat muhteva ve nazım şekilleri bakımından divan edebiyatına daha yakın olan tekke edebiyatı da tasavvufî anlam içeriğini kaybetmeden XX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Alevi-Bektaşî şiir geleneği tekke edebiyatı içinde değerlendirilmektedir. Alevi-Bektaşî şiir geleneği XIX. yüzyılda Antep’te bir hayli fazladır. XIX. yüzyılda, şer’î mahkeme sicillerinden anlaşıldığına göre Antep’te Dülükbaba³, Aliyyü’n - Neccâr Camii civarında Aydınbaba ve Erikçi köyü yakınlarındaki bir tepede Ardıç Baba adlarında üç Bektaşî zaviyesi mevcuttu. Dülük Baba Zaviyesi’nin geliri zaman zaman Antep’teki Mevlevî ve İstanbul’daki Tophane Kadirî Tekkesi’ne verilmiştir. Dülük Baba Zaviyesi bakımsızlık nedeniyle yıkılmış, Aydın Baba Zaviyesi de 1904 yılında mektebe çevrilmiştir (Güzelbey, 1976).

Antepli Alevi-Bektaşî şairlerin şiirlerindeki ortak bileşen hep kültür birliği olmuş, şiirler günümüz Alevilik taassuplarından çok uzakta bir üslupla kaleme alınmıştır. Ayıran değil birleştiren bir şiir edâsı manzumelere yansımıştır. Alevi-Bektaşî düşünce sistemi içindeki şairler -bazı Bektaşî şairlerinde görüldüğü üzere- aşırılığa kaçmadan ve İslâm’ın itikadî boyutunu haleldâr etmeden şiirler kaleme almışlardır. Hatta Hamdi Baba ve Halil Baba, diğer Bektaşî şairlerinde pek görülmeyen temel mezhep konularını şiirlerine konu etmişler, dört halife hakkında çok olumlu ifadeler kullanmışlar ve mezheplerinin Ebu Hanife olduğunu belirterek; yaşadıkları dönemdeki kendi zümrelerinin inanç felsefelerini ortaya koymuşlardır. Her iki şair de imamlık yapmıştır.

1-) Hamdi Baba: Halk arasında *Kara Fakı* olarak tanınan Muhammet Hamdi Baba⁴, Alevi-Bektaşî meşrepli bir tekke şairidir. R.1261/1845 tarihinde Antep’te doğmuştur. Saçaklı diye bilinen Muhammet Efendi’nin mahdumu Süleyman Hocaoğlu Molla Mehmet’in oğludur. Rufaî tarikatına bağlı olmakla beraber Bektaşî erenlerinden İlhami Baba’dan nasiplidir.

³ Dülükbaba Zaviyesi’nin inşa edilmesini, Antep’in ziyaretgâhları hakkında bilgi verirken Evliya Çelebi şöyle anlatmaktadır: ‘Şehrin kuzeyinde Dülükbaba vardır. Sultan Selim, Mısır’a giderken “Yolun kolay olsun Selim oğlan, Mısır’ı falan ayda alıp Mekke ve Medine sahibi olarak bana bir tekke yapar mısın?” diye Mısır Fethi’ni müjdelemiştir. Dülükbaba Bektaşî Melâmilerinden ulu bir sultan imiş. Hakikaten Mısır dönüşünde Selim Hân, ölmüş bulunan Dülükbaba’nın mezarı üstüne güzel bir bina yapmış (Zillioğlu, 1984: 148).

⁴ Hamdi Baba’nın hayatını ve şiirlerini konu alan bir makalemiz Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi’nde (2003/28) yayımlanmıştır.

M.1906/H.1324 senesine kadar 23 yıl İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi'nin şeyhliğini yapan Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'nın müritlerinden Hacı Mehmet İlhamî Baba, M.1895/R.1311 yılında Kerbela'yı ziyarete giderken Antep'e uğramış ve bir müddet burada kalmıştır. Antep'li divan şairi Enderî'nin de şiire başlamasına vesile olan İlhamî Baba ile Hamdi Baba, Antep eşrafından H.Ali Rıza Efendi'nin evinde felsefî ve ilmî tartışmalar yapmışlar, İlhamî Baba'nın üstünlüğünü kabul eden Hamdi Baba, onun elini öpmüş, Rufailiği bırakıp Bektaşî olmuştur.

Antep'te, yıkılan Küçük Tabakhâne Camisi yakınındaki Kadirî Tekkesi'nin son şeyhlerinden biri olan Hamdi Baba; gündüzleri mazı değirmeni çekmek, geceleri ise bekçilik yapmak suretiyle hayatını idame ettirmiştir. Zamanında Maraş'tan Antep'e gelen ve Hamdi Baba'nın altıncı kuşaktan dedesi olan Saçaklı Muhammed Efendi'nin vazife yapmaya başladığı Bostancı Camii imamlığı, kuşaktan kuşağa geçerek Hamdi Baba'nın ölümüne kadar devam etmiştir. Askerliğini mülâzım-ı sani olarak yapan Hamdi Baba 93 Harbi'nde Ruslar'a esir düşmüş, daha sonra Mısır'a gitmiş ve belli bir süre orada yaşamıştır. M.1908/R.10 Şubat 1324 Salı/H.1 Sefer 1327'de, 63 yaşında iken Antep'te vefat etmiştir. Şiirlerinde Hamdî mahlasını kullanmıştır. Divanında toplam 151 şiir mevcuttur. Şiirlerinin büyük çoğunluğunu aruz vezniyle yazmış, sayıları 10'u bulan nefeslerinde ise hece veznini tercih etmiştir.

Hamdi Baba'nın, dört halifeden övgüyle bahsetmesi ve mezhebinin Ebu Hanife olduğunu dile getirmesi dikkate şayan bir durumu ortaya koymaktadır. Samimi inanışlı bir mutasavvıf olarak Alevi-Bektaşîliği, dinî esaslardan uzaklaşmamak kaydıyla ve İslâm inancıyla bir bütünlük arz eden bir tarzda bütünleştirici bir üslûpla işlemiştir.

Hamdi Baba'nın, altıncı kuşaktan kendisine kadar gelen Bostancı Camii imamlığı görevini, ölümüne kadar sürdürmesi de oldukça dikkat çekici bir noktadır. O, hayatı ve şiirleri itibariyle zümreleri birleştirmeye çalışan duyarlı bir tekke şeyhidir (Yakar, 2003-28: 175-192; Şahiner, 1995: 23; Güçyetmez, 1962: 5; Güzelbey, 1990: 77; Yener, 1934: 116-117; şahsımızda bulunan Hamdi Baba Divanı).

*Fi'limiz şer'-i Muhammed mesleğim râh-ı 'Ali
Ehl-i sünnet milletinde mezhebim Ebû Hanîf*

Şerî'at bagınıñ bunlar gülüdür
 Tarikât dalınıñ hep sümbülüdür
 Resûlüñ ümmetiniñ ekmelidir
 Bu çârı reddeden münkir delidir
 Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
 Muhibb-i Çâr-yârı mü'min velîdir

Bu mahbûbı resûluñ çâr-ebrâr
 Muvâfık Ahmede bu dinde her bâr
 Hilâfet menba'ı reddetme zinhâr
 Salâtı eyleyen bu dinde izhâr
 Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
 Muhibb-i Çâr-yârı mü'min velîdir

Gerekdir mü'miniñ kalbinde tasdik
 Hilâfet yer yerin bunlara tahkik
 Münâfıkdır eden bu çârı tefrîk
 Bunları sevmeyenler cümlesi zındik
 Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
 Muhibb-i Çâr-yârı mü'min velîdir

Hakikatda bunlar hep bir vücûddur
 Bu çârı bir bilen dârü'l-halûddur
 Eden tefrîk bunları hep hasûddur
 Bu sırrı fehmeden ehl-i şuhûddur
 Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
 Muhibb-i Çâr-yârı mü'min velîdir

Bu Hamdîniñ sözüne ehl-i îmân
 Kabûl eden bulur hem-râh-ı 'irfân
 Hakikat gülşeninde bülbül-i cân
 Hilâfet dürr-i gevher oldu ihsân
 Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir

Muhibb-i çâr-yârı mü'min velîdir

Gazel

Ahsen-i takvîm sensiñ zât-ı mahbûb-ı Hüdâ

Künt-i kenziñ mazharısıñ yâ Resûl-i kibriyâ

Mü'miniñ âyinesi Tâhâ vü Yâsîn sûretiñ

Fertekib şânına münzel yâ Muhammed Mustafâ

Feyz alır dergâhıña her kim kılsa ser-fürû

Cümle mahlûkâta olduñ sen imâm-ı reh-nümâ

Fâtıma ma'sûm olupdur hem Hatîce mahremiñ

Bahr-i zâtıñ gevheridir ma'den-i hayru'n-nisâ

'Âlemiñ cism ü cânı şehr-i 'ilmiñ bâbıdır

Mahzenisiñ hel etâniñ yâ 'Aliyyü'l-Mürtezâ

Hem şebîr ü şebperidir ol Hüseyin ile Hasan

'Aşk elinden oldular hep ya'ni âmâc-ı belâ

Sırr-ı sultân-ı velâyet oldu Zeyne'l-'Abidîn

Pîşvâdır ehl-i 'aşka Bâkır-ı bedrü'd-dücâ

Ca'feriñ emrini ikrâr etdiler ehlü'l-yakîn

Kâzım-ı Mûsâ Rızâdır şâh 'Ali Mûsâ Rızâ

Ol Takîdir bâ-Nakîdir şâh-ı sultânü't-tekâ

Zümre-i uşşâk ne kim var bu gürûha muktedâ

'Askeriyiz Mehdîniñ biz cân u serden geçmişiz

Ehl-i küfrüñ kâtilidir sâhib-i sancak-livâ

Ser-fürû kıl râhına terk eyle varîñ Hamdiyâ

Hep gürûh-i nâciyiz çün bende-i 'Âl-i 'Abâ

2-) Halil Baba: Antep'li araştırmacı Ali Nadir Ünler'in babasıdır. 1265/1846'da doğmuştur. Urfa'da şeyhlik ve dervişlik ile tanınan Hacı Kermo denilen mutasavvıf bir aileye mensuptur. Babasının adı Bâkır, annesinin adı Ayşe'dir. Yaşamı boyunca geçim sıkıntısı çekmiştir. Bir ara imamlık ettiği İkizkuyu köyünden, Bektaşı olması sebebiyle çıkarılmıştır. O zamanın din adamlarından Mersinli Hacı Ali Efendi bu görevden uzaklaştırılmasında etken olmuştur. 1308/1892 yılında Antep'e yerleşmiş ve Aydın Baba Zaviyesi'nin şeyhi Hüsrevoğullarından şakir Baba'nın yerine posta geçmiştir. Bir yandan zaviyenin işlerini yürütürken diğer yandan da Hacı Nasır Camii yanında açtığı dükkanda attarlık etmiştir. Ünlü Bektaşı Babalarından İlhami Baba'nın Antep'e gelerek Aydın Baba zaviyesinin yönetimini ele alması üzerine Halil Baba bu görevinden uzaklaştırılmıştır. Antep savaşı sırasında oğlu Ali Nadir Ünler tarafından 1920 kasımında Nizip'e götürölmüş; 1337/1921 yılının ocak ayında, 75 yaşlarında iken vefat etmiştir. Yedi Sandık Mezarlığı'na gömölmüştür. şiirleri tasavvufi öğelerle doludur. şiirlerinde Abdal, Halil, Abdal Halil mahlaslarını kullanmıştır. Halil Baba saf yürekli, ahlaklı bir zat imiş. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hasan, Hüseyin, On iki imam övgüleri ve Kerbela ağıtları şiirlerinin ortak temasıdır. Halil Baba'nın dört halifeye karşı sevgisini ifade eden ve mezhebinin Ebu Hanife olduğunu dile getiren şiirleri vardır (Yener, 1934: 142; Güzelbey: 1973) .

Der-Na't-ı Seyyidi'l - Mürselîn ve Çâr-yâr-ı Güzîn

şâh aşkına bendeyim fahrim şefia'l - müznibîn

Cân u dilden çün şehâdet eylerim hakka'l- yakîn

Ümmet-i ednâ fakîrim sâil-i lütf u kerem

Dünyâ vü ukbâda cemâldir bana maksûd hemîn

Çâr-yârin âl-i evlâdiyle sevdim ey fakîh

Yâr-ı gâr Bekir Ömer Osmân Ali sultân-ı dîn

Sırr-ı pâki Fatıma Zehrâ durur hayrü'n-nisâ

şâh-ı merdân mahreminin sırrı hem ahsenîn

*Mezheb-i pâkim imâm Âzam velî ihyâ-yı din
Câ-nişînim ehl-i beyt-i Mustafa sîdke 'l-yakîn*

*Nâzenînim Hazret-i hünkâr-ı kutb-ı evliyâ
Mürşidimdir Kâşife 'l - esrâr Hasan ol nûr-ı ayn*

*Hânedân-ı Ahmedin kıtmîriyiz Abdâl belî
Şükrlî 'llâh çok 'atâlar kıldı Rabbü 'l âlemin*

Gazel

*Gönül aynini gafletden açanlar hep kalenderdir
Safâ-yı zevk-i dünyâdan geçenler hep kalenderdir*

*Kamu merdân-ı âşıklar görürler nûr-ı Yezdânı
Şarâb-ı aşk-ı Mevlâ 'dan içenler hep kalenderdir*

*Olar kim gördüler bu kenzi sırr-ı mahfide
Rumûz-ı ilm-i settârı seçenler hep kalenderdir*

*Kalenderlik dilersen aşk ile büryân u suzân ol
Bu nefis-i bedi hevâdan geçenler hep kalenderdir*

*Halilî tîğ-ı aşkla katledegör nefis-i Nemrûdu
Ki zikr-i Hak ile başın biçenler hep kalenderdir*

Gazel

*Gönül kâşâne-i aşkın Hüdâya armağan etmiş
Geçip cümle havalardan fedâ-yı ruh u cân etmiş*

*Bihamdullah gönül râgıb olupdur aşk-ı Mevlâyâ
Nice bin kez bu akl-ı kül anı hoş imtihân etmiş*

*Cenâb-ı kibriyânın lütfuna şükürünü her demde
Resûlün aşkını ihsân idüp dârü'l-emân olmuş*

*Muhabbethâne kılmış kalbini evlâd-ı akkade
Cemî-i ehl-i beyte ki kılûbun hoş mekân etmiş*

*Gönül hızrı içip âb-ı hayât-ı sermedi bulmuş
Edip Abdal-ı mevtin hayye tebdîl hayy-i cân etmiş*

3-) Enderî: Asıl adı Mehmet Münip'tir. 1271/1854'te Antep'te doğmuştur. Hasırcızâde Hafız Mehmet Ağa doğumuna tarih düşürmüştür. Babası Ali Bektaş Ağa, Antep'te *Delilbaşılık* görevinde bulunmuştur. Bu rütbe lağvedilince ona muadil rütbe olan *Zaptiye Kumandanlığına* tayin edilmiştir. Hacı Mehmet namında bir hocadan medrese eğitimi almaya başlayan Mehmet Münip daha sonra bu eğitimi yarıda bırakmıştır. 16 yaşında babasını kaybetmiştir. 19 yaşında Antep kaymakamı Mürseloğlu Mustafa Paşa tarafından zaptiye yapılmıştır. Yeni kaymakam gelince görevden alınmış, kolcubaşı olarak 39 sene bu idarenin çeşitli yerlerinde çalışmıştır. Çok süratle terfi ederek Zaptiye kumandanlığı vekilliğine kadar yükselmiştir. 40 yaşında Bektaşî tarikatına girmiştir. O zaman Erenköy Şahkulu Dergâhı'nın postunda oturan Mehmet Ali Hilmi Dede baba'nın halifelerinden İlhami Baba'dan nasip almıştır. Birkaç defa Antep'e uğrayan ve bir seferinde 7 ay Antep'te kalan İlhami Baba'nın dizinin dibinden hiç ayrılmamış, ona hizmet etmiştir. Şiire İlhami Baba'nın işareti ve ilhamı ile başlamıştır. Hatta mahlâsını da bu zattan almıştır. Tarikatta çok çabuk ilerlemiş, İlhami Baba'nın vefatı üzerine İstanbul'da Balım Sultan Dergâhı postnişini Ahmet Burhanettin Baba'nın izniyle senelerce, Antep'te babalık vazifesine vekillik etmiştir. Ender, 1920'deki Antep Savaşı'na da bizzat iştirak etmiştir. Antep savunmasına katılan Şahin Bey, Karayılan, Topçu Ökkeş isimlerini, Ender'in savaş ile alakalı söylediği şiirlerinde görmek mümkündür. Harbin son zamanlarında hükümetin verdiği emir gereğince çocuklarını da alarak Rumevlek köyüne taşınmış; yalnız, oğlu Nadir Bektaş harbin içinde kalmıştır. Şiirlerinde Ender'in yanı sıra Enderî'yi de mahlâs olarak kullanmıştır. Basılı divanı vardır. 21 Temmuz 1936'da vefat etmiştir. Düzenli bir tahsil almamasına rağmen kendini yetiştirmiş bir şahsiyettir (Güzelbey, 1988: 122-131; Enderî, 1959; Güzelbey, 1946: 7-8; Güzelbey, 1946a: 9-11; Güzelbey, 1948: 7-9; Duru, 2002: 119-132).

*Dü-cihân rûzunda mahbûb eyleme şâhım amân
Kemterin Ender Mehemmed kıl meded ya Murtezâ*

Muhammes

*Zât-ı Hayder nûr-ı çeşm-i Mustafâsın yâ Hüseyin
Dâderi hem şâh Hasan hulk-ı Rızâsın yâ Hüseyin
Necl-i Zehrâ gevher-i âl-i abâsın yâ Hüseyin
Ma'den-i dürr-i Nebî sırr-ı Hudâsın yâ Hüseyin
Gonca-i şâh-ı velâyet Murtezâ'sın yâ Hüseyin*

*Râh-ı 'aşkda ser verip çün Hakkı izhâr eyledin
Kan nisâr etdin o demde hâki gülzâr eyledin
Hânedân-ı ehl-i beyti gamla bîmâr eyledin
Ma'den-i dürr-i Nebî sırr-ı Hudâsın yâ Hüseyin
Gonca-i şâh-ı velâyet Murtezâ'sın yâ Hüseyin*

*Âyet-i Hak çün senin şânında geldi innemâ
Ehl-i beytin enverisin zîneti arz u semâ
Çün Ebû Zeynü'l-Abbâs'ın hem imâm-ı rehnümâ
Ma'den-i dürr-i Nebî sırr-ı Hudâ'sın yâ Hüseyin
Gonca-i şâh-ı velâyet Murtezâ'sın yâ Hüseyin*

*Ol Muhammed Bakır'ı Hak mezhebi pâk Ca'ferî
Mûsi-i Kâzım Ali âl-i nebiyy-i safderi
Şâh Takî bâ Nakî hem Hasenü'l-Askerî
Ma'den-i dürr-i Nebî sırr-ı Hudâ'sın yâ Hüseyin
Gonca-i şâh-ı velâyet Murtezâ'sın yâ Hüseyin*

*Gel yetiş eyle meded yâ Mehdi-i sâhib-zamân
Gâlib oldu müşrikân gönder ki yâ Rab el-amân
Gerçi tûfan kâfire bil Endere dîn ü îmân
Ma'den-i dürr-i Nebî sırr-ı Hudâsın yâ Hüseyin
Gonca-i şâh-ı velâyet Murtezâ'sın yâ Hüseyin*

Nefes

*Per ü bâlim yandı 'aşkın nârında
Meded kıl mürüvvet yâ Hayder-i kerrâr
Erenler cem 'inde Hak huzûrunda
Resenim boynumda ben oldum ber-dâr*

*Hasan ile Hüseyin Şâh 'ın oğludur
Selmân ile Kanber onun kuludur
Yolumuz Muhammed 'Ali yoludur
Bize haber verdi Ahmed-i Muhtâr*

*Zeynel Bâkır Ca'fer mürüvvet kânı
Erkânımız Mûsâ Kâzım erkânı
Rızâ Takî Nakî gönüm sultânı
Kasd etdi bunlara Yezîd-i gaddâr*

*Hasanü 'l- 'Askerî şems ile mâhım
Muhammed Mehdîdir püşt ü penâhım
Bunların ceddidir hem kible-gâhım
Sâhib-i zülfekar hem Düldül-süvâr*

*Hulâfet vaktinde bozuldu ahkâm
Görelim ne olur âhir serencâm
Hayâl-i hâm ile kuruldu bir dâm
Sana 'ayân cümle ey Ganî Settâr*

*Vasiyy-i Resûlü inkâr etdiler
Dalâlet râhını tutup gitdiler
Muhammed Ekber 'i şehîd etdiler
La'net et onlara Ender be-tekrâr*

4-) **Nadir:** Antepli şair Enderî 'nin oğludur. 1311/1895'te Antep'te doğmuştur. I. Dünya

Savaşında Şam'daki küçük subay okuluna gönderilmiş, daha sonra orduya katılarak savaş sonuna kadar askerlik görevini sürdürmüştür. Suriye ve Mısır'da bulunmuş, orada Arapça öğrenmiştir. Bir ara kunduracılık mesleğini de yapan Nadir, 1925'ten 1943'e kadar gümrük kolculuğu görevinde bulunmuştur (Güzelbey, 1988: 131- 133).

Babası Enderî'nin ölümü üzerine şu ağıdı yazmıştır:

*Kimseye bâkî değildir bu cihân-ı bî-vefâ
Hazret-i Ender de oldu azîm-i dâr-ı bekâ*

*Nâ-mizâç oldu yatakta yattı beş ay inledi
Çok tabîbler geldi gitti bulmadı ona devâ*

*En nihâyet ircî emri erince sem'ine
Ruh-ı pâki cism-i pâkinden hemen oldu cüdâ*

*Meskenin cennet Hak affa nâil eylesin
Âb-ı Kevserden ana ikrâm ede şîr-i Hüda*

*Ehl-i Antep içre meşhûr kahramânlardan idi
Dâimâ derdi bana yardım edendir Murtazâ*

*Âlim ü şair idi hem ârif-i billâh idi
Çok eserler yâdigâr etti Enderîye Fatihâ*

*Yirmi bir şehr-i temuz yevmü'l-hamiste verdi cân
Nâm-ı pâkidir Muhammet babası Bektâş Ağa*

*Enderî için cân atıp yanıp yakılmak Nâdirâ
Ender artık sana düşer çünkü senindir baba*

Muhammes

*Göster yüzünü gel güzelim güller utansın
Arz et boyunu serviler âteşlere yansın*

*Aç göğsünü narenceler ağzı dayansın
Emdir lebini âşık-ı şeydâ bala kansın
Sun bûselerin çeşm-i adû kana boyansın*

*Süzdükçe yeşil gözlerini nâz ile dilber
Değdikçe hava zülfüne kalbim gibi titrer
Gel nâzlı güzel sana meyletti bu kemter
Emdir lebini âşık-ı şeydâ bala kansın
Sun bûselerin çeşm-i adû kana boyansın*

*Sen hangi bâğın goncasısın ey yüzü hamrâ
Görmüş değilim sen gibi bir dilber-i rânâ
Gel bâri şu miskîn kulunu eyleyip ihyâ
Emdir lebini âşık-ı şeydâ bala kansın
Sun bûselerin çeşm-i adû kana boyansın*

*Ey nâzlı güzel girelim bâğ-ı cinâne
Sazlar çalalım raks edelim etme bahâne
İnsân gider ise geri gelmez bu cihâne
Emdir lebini âşık-ı şeydâ bala kansın
Sun bûselerin çeşm-i adû kana boyansın*

*Sevdâlı yaratmış beni Hak rûz-ı ezelden
Pîr oldu gönül vaz geçemez böyle güzelden
Nâdir yoluna koydu başın geçti emelden
Emdir lebini âşık-ı şeydâ bala kansın
Sun bûselerin çeşm-i adû kana boyansın*

Antepli Hacı Hıdıroğlu Tevfik Yalap'ın ölümü üzerine aşağıdaki şiiri yazmıştır:

Tarih

*Yürü ey zâlim felek çarhın kırılsın dönmesin
Lânet olsun her seherden çarhına devrânına*

*Mihverin âteş alıp yansın tutuşsun sönmesin
Tâ ki gelsin Hacı Mansûr bakıp her yânına*

*Ol dahi küfrü savursun hem gazapla titresin
Tuh deyip tîğın çekip çalsın hemen gerdânına*

*Hâsılı hem yok bulunmaz sende asla merhamet
Yok edip yakmaktan özge başka düşmez şânına*

*Neyledin zâlim ne yaptın sanki çok halt eyledin
Nâdir'in Tevfikini çektin götürdün yânına*

5-) Bektaş Baba: Arpacı Ragıp Efendi'nin babasıdır. Bektaş Baba'nın babası Molla Mehmet'tir. Tahminen 1249/1833 senesinde doğmuş, 1309/1891'de vefat etmiştir. Kendisine "baba" denmesi, bir gün umuma ait bir niyazının tesadüfen kabule mazhar olmasından ileri gelmiştir. Antep'in Uzunçarşısı semtinde *attarlık* edermiş. Ömrünün son demlerini fakr u zaruret içinde geçirmiştir. Dönemi şairlerinin şiirlerinde kendisinin adının geçmesi, onunla ilgilenildiğini ve sevildiğini göstermektedir (Yener, 1934: 106-108).

Antepli divan şairi Mazhar Efendi bir şiirine Bektaş Baba'yı konu etmiştir:

*Esmedikçe Baba Bektaş'ın nesîm-i himmeti
Açamazsın gülşen-i tâb'ın sen asla ey sabâ*

Çağdaşlarından Bayramzâde Abdullah Edip Efendi, Bektaş Baba'ya manzum bir mektup yazmıştır. 17 beyitten oluşan bu mektuptan bazı beyitler şunlardır:

*Kerâmet-mendimiz Bektaş Baba
Bize bir nâmeniz erişdi ammâ
Ne nâme dâfi'-i endûh u gamdır
Cerâhat-ı dil ü tab'ıma emdir*

Bektaş Baba'nın verdiği cevap ise şöyledir:

*Faziletli benim cânım efendim
Kemâl-i fazlda âlem-pesendim*

*Bize bir nâmeniz çün oldu vâsıl
Gidüp gamlar ferahlar oldu hâsıl*

*Ne nâme bir sa'âdet lâfzı gûyâ
Ki meknûn olmuş anda dürr-i ma'nâ*

*Ne nâme anda her bir beyt-i rengîn
Sanâyîde nigârı hâne-i çîn*

*Alıp ol nâmeyi derhâl gitdim
Ahibbâ gözlerin hep rûşen itdim*

*Selâm eyler sana cümle ahibbâ
Husûsâ bendeniz Bektaş Baba*

6-) Fezmî: Hayatı hakkında hiç bilgimiz olmayan bu Bektaşî şairin, Antepli meşhur şair Hasırcızâde Mehmet Ağa'ya söylediği bir gazelinden yola çıkarak XIX. yüzyılda yaşadığını tahmin etmekteyiz. Cemil Cahit Bey'in naklettiğine göre; birgün Hasırcızâde ile Fezmî bir mecliste oturup konuşurlarken, Hasırcızâde, orta yaşını geçmiş olmasına rağmen bekâr olan Fezmî'ye evlenmesini ve ayrıca o zaman boş olan müftülüğe talip olmasını, bu işe kendinin en uygun aday olduğunu söylemiş. Fezmî hayır deyince ağa üstelemiş, bunun üzerine biraz düşünen Fezmî aşağıdaki gazeli söylemiştir (Güzelbey: 1988: 133-136).

Gazel

*Gönül bu dehr-i dûna menki rağbet etmedim etmem
O efkâr-ı dil-i cângâhî âdet etmedim etmem*

*Benim cennâtı bir dâneye satmış âdemim aslı
O firdevsi bile kendime hüccet etmedim etmem*

Bana tecrîd-i mevrûsî kalıpdır devr-i İsâ'dan

Budur Hak bildiğim râha hiyânet etmedim etmem

*Bırakma gönlüme teşvîş-i himmet affi kıl zâhid
Rehimden taşra hayriye [de] gayret etmedim etmem*

*Ben ol humhâne-i vahdet harabât ehliyim zâhid
Ayak bastım bu mülke terk-i işret etmedim etmem*

*Bu gülşen-i fenâya gerçi ben azm-i sefer kıldım
Yine efkârım avdet istikâmet etmedim etmem*

*Hakikât ehliyim ben câvidân-ı aşkdan geldim
O zâhid kavlini kendime hüccet etmedim etmem*

*Belâ vâdilerinden yüz çevirmem kalbim ol arzdır
Ki bir ân terk-i derdi ger bî-gayret etmedim etmem*

*Fezîmâ bende-i âl-i resûlem söz budur elhak
Ali'den gayriye hâşâ ki biât etmedim etmem*

7-) Kirmanzâde Hacı İbrahim (Bekâî): H.1273/1856-7 senesinde yaşadığı bilinen bu Bektaşî şair hakkında fazla bilgi yoktur. Babasının adı Abdullah'tır. *Kitâb-ı Hasan Hüseyin* adlı yazma bir eserinin bulunduğunu Cemil Cahit Bey söylemektedir (Güzelbey, 1988: 168-172; Güzelbey, 1970).

*Gel Bekâî söyle târîh lâyenâmin aşkına
Âb-ı hayat iç şehîd-i Kerbelânın aşkına*

*Teşne-i kahr-ı bükâ her câyı etdi Kerbelâ
Gel bu câmı iç Hasan ile Hüseyin aşkına (1273)*

Kitâb-ı Hasan Hüseyin'den :

İsm-i rezzâk oldu Rahmanirrahîm

Kulhüvallâ hüllezi ferd-i hakîm

Dedim anı beyân etmiş Fuzûlî

Demiştir ibtidâdan intihâya

Dediler nesriyle etmiş beyânı

Sen eyle nazm-ı müntehâdan

Esselâm ey matla-i envâr-ı Rabbân esselâm

Esselâm ey mazhar-ı esrâr-ı Rahmân esselâm

Esselâm ey sâhibü'l-mirâc-ı fûrkân esselâm

Esselâm ey bihter-i mahbûb-ı Sübhân esselâm

Ben Hüseynim kim bana emretti ümmet hıfzını

Ben Hüseynim kim dedin seyyid-i Sübhân esselâm

Bunda râvîler rivâyet sırrını izhâr eyledi

Tâ hakâyık gevherin halka nisâr eyledi

Ol zaman kim Hak yaratdı rûh-ı insâniyyeti

Cümlesini yoğ iken bir defâda var eyledi

Sonra tedrîc ile idhâl etdi cismâniyyete

Buldu sahrâ-yı vücudu böyle âsâr eyledi

8-) Bektaşî Aynî: XIX. yüzyıl şairlerindendir. Antepli şairlerin şairlerinin bulunduğu cönklerden yola çıkılarak tespit edilmiş bir şahsiyettir. Hayatı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Elde bulunan şairlerinden anlaşıldığına göre Bektaşî meşrepli bir şairdir (Dağlıoğlu, 1959: 126-129; Dağlıoğlu, 1966: 271-272).

Gazel

Dem çekip hasretde dil devrânı gördüm ağlarım

Bir 'azîm hengâm olup hicrânı gördüm ağlarım

*Gûşe-i vahdetdeyim ki kimse bilmez hâlimi
Nâr-ı firkatde yanıp sûzânı gördüm ağlarım*

*Göz göz oldu dertli sînem Hazret-i Eyyûb gibi
Derdimin dermânı ol Lokmân'ı gördüm ağlarım*

*Per urup gezdim cihânı Leylâ vü Mecnûn gibi
Dehr içinde ehl-i aşk sultânı gördüm ağlarım*

*Çâk eden aklım başımdan câm-ı Cem'den sevdiğim
Aynîyem aşk çektiğim cânânı gördüm ağlarım*

Nefes

*Feryâd eder bülbül vakt-i seherde
Bu bâğ-ı âlemde gülşen içinde
Ol nakş-ı ziyneti şems ü kamerde
Bunca ehl-i kâmil irfân içinde*

*Hak sırrı esrârın kânına erip
Kırklar şerbetinin câmına erip
Tarîkat râhına ikrârım verip
Hâk ile yeksânım biryân içinde*

*Aynî gibi var mıdır kemter
Kadîmdir elinde tığ ile teber
Sensin âşıkların pâki mugabber
Üçler, yediler kırklar içinde*

9-) Said Baba: XIX. yüzyılda yaşamış Bektaşî bir şairdir. Şakir Sabri Yener, bu şahısla görüşmüş ve şiirlerini incelemiştir. Gece gündüz içen birisi imiş. Hattatlıkla uğraşmıştır. Cemil Cahit Güzelbey'in kayınpederi Ragıp Gören'in Karagöz mahallesindeki evinin yapılmasına, tarih düşmüştür; fakat bu beytin sadece bir mısrası akıllarda kalmıştır (Yener, 1958: 76; Yener, 1934: 156).

Bu zîbâ hânenin sükkânı râhatla mekîn olsun...

KAYNAKLAR

- ÇINAR, Hüseyin. (1999) ‘Antep Şehrinde XVIII. Yüzyılda Kurulan Medreseler ve Vakıfları’. Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan. Gaziantep.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan. (1959). Gaziantep Meşâhiri. C. Halk Partisi Basımevi.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan. (1966). ‘Bektaşî Aynî’. Gaziantep Kültür Dergisi.
- DURU, Necip Fazıl. (2002). “Gaziantep’li Bektaşî Bir Şair: Ender-Enderî”. Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi. Sayı 22. Ankara.
- ENDERÎ DİVANI. (1959). Burhaneddin Erenler Matbaası. İstanbul.
- GÜÇYETMEZ Cemil. (1962). ‘M. Hamdi Baba’. Gaziantep Kültür Dergisi. Sayı: 53.
- GÜZELBEY , Cemil Cahit. (26 Mart 1970). ‘Kirmanzâde Hacı İbrahim- Bekâf’. Gaziantep Haber Gazetesi.
- GÜZELBEY Cemil Cahit. (1946). ‘Enderî’. Başpınar Dergisi. 82-83 :7-8.
- GÜZELBEY Cemil Cahit. (1946a). Başpınar Dergisi. 86-87: 9-11.
- GÜZELBEY Cemil Cahit. (1948). Başpınar Dergisi. 100: 7-9.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit. (1973). ‘Bir Bektaşî Ozanı: Abdal Halil Baba (Ünler)’. Gaziantep Sabah Gazetesi. 20-29.7.1973 (Toplam 9 sayı).
- GÜZELBEY, Cemil Cahit. (1976). Gaziantep Sabah Gazetesi. 8,10,11 Şubat 1976.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit. (1943) ‘Eski Gaziantep Medrese ve Kütüphaneleri’. Başpınar Dergisi. 44: 12-13.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit. (1988). Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek. Ankara. Ajans-Türk.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit. (1990). Gaziantep Evliyaları.
- HAMDİ BABA DİVANI. (Şahsımızda bulunan nüsha).
- İSEN, Mustafa. (1997). Ötelere Bir Ses. Akçağ Yayınları. Ankara.
- ŞAHİNER, Necmeddin. (1995). Gaziantep’in Yok Edilen Camileri. Gaziantep.
- YAKAR, Halil İbrahim. (2003). ‘Son Dönem Bektaşî Şairlerinden Gaziantep’li Hamdi Baba’. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. Sayı: 28.
- YENER, Şakir Sabri. (1934). Gaziantep Büyükleri. Gaziantep Halk Matbaası. Gaziantep.
- YENER, Şakir Sabri. (1958). Gaziantep’in Yakın Tarihinden Notlar ve Hatıralar. Gaziantep Kültür Derneği Yayınları. Gaziantep.
- YENER, Şakir Sabri. (1958a). Gaziantep Kitabeleri.

ZILLIOĞLU, Mehmet. (1984). Evliya Çelebi Seyahatnamesi. C: 9-10. Udal NeŐriyat.
İstanbul.